

УДК 069.01:5(4)

ЧЕРВОНЕНКО
Оксана Володимирівна,
кандидат біологічних наук,
заступник директора з наукової
і музейної роботи Національного
науково-природничого
музею НАН України
entomo@ukr.net
(м.Київ)

КЕПІН
Дмитро Володимирович
кандидат історичних наук,
молодший науковий співробітник
Національного науково-
природничого музею НАН України
dkepin@gmail.com
(м.Київ)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПРИРОДНИЧОЇ МУЗЕОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ПРИРОДОЗНАВСТВА ЄВРОПИ

Стаття присвячена визначенню періодизації природничої музеології в контексті розвитку природничих наук у Європі. Мета дослідження полягає у висвітленні історії становлення природничих музеїв крізь призму розвитку природничих наук та розробці критеріїв періодизації природничої музеології у Європі. Проаналізована історія дослідження питання, наведені приклади періодизацій, запропоновані різними дослідниками. Означені об'єкт, предмет та визначення природничої музеології як наукової дисципліни. Підкреслено, що становлення природничої музеології тісно пов'язано з історією розвитку природознавства. Проаналізоване поступове перетворення перших зібрань матеріалів природничого походження у природничі музеї, що було вмотивоване культурно- та природничо-науковим розвитком суспільства. Стаття містить короткий історичний нарис про формування наукової думки у галузі музейної справи в цілому та природничої музеології зокрема. Запропонована власна періодизація природничої музеології для Європи. Методологією дослідження є історичний підхід до вивчення проблем музеєзнавства, загальноісторичний та

логічний методи дослідження, принцип об'єктивності. У процесі вивчення становлення та розвитку музеєзнавчих концепцій використані порівняльно-історичний та ретроспективний методи.

Ключові слова: природнича музеологія, періодизація, Європа, природничі музеї, історія природничих колекцій, природознавство.

PERIODIZATION OF NATURAL HISTORY MUSEOLOGY IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN HISTORY OF NATURAL SCIENCES

The aim of this research is to highlight the history of creation of natural history museums through the prism of development of natural sciences, and to formulate criteria for periodization of the European natural history museology. The history of studying of this issue is discussed, and examples of periodization proposed by different researchers are presented. The object and subject of the natural history museology are determined. It is highlighted that the determination of the periods of natural history museology is closely related to the history of natural sciences. Much attention is paid to the analysis of the first collection materials of natural origin and to their gradual transformation into natural history museums. Such appearance of natural history museums was motivated by cultural and scientific development of the society. The periodization of the European natural history museology is proposed here as well. During studying the creation and development of concepts in museology, the comparative historical and the retrospective methods were used as well.

Keywords: natural history museology, periodization, Europe, history of collection of the materials of natural origin, natural science.

ПЕРЕОДИЗАЦИЯ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОЙ МУЗЕОЛОГИИ В КОНТЕКТЕ ИСТОРИИ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ ЕВРОПЫ

Статья посвящена периодизации естественнонаучной музеологии в контексте развития естественных наук в Европе. Исследована история изучения вопроса, даны примеры периодизаций, предложенные различными учеными. Дано определение объекта и предмета естественнонаучной музеологии. Подчеркнута зависимость определенных этапов развития естественнонаучных собраний от уровня развития естествознания. Значительная часть статьи посвящена анализу развития первых собраний материалов естественного происхождения и их последующая трансформация в музеи, возникновение которых было мотивировано культурным и научным развитием общества. Предложена периодизация естественнонаучной музеологии в Европе. Методологией исследования служили исторический подход к изучению проблем музееведения, общеисторический и логический

методы исследования, принцип объективности. В процессе изучения становления и развития музееведческих концепций были использованы сравнительно-исторический и ретроспективный методы.

Ключевые слова: *естественнонаучная музеология, периодизация, Европа, естественнонаучные музеи, история естественнонаучных коллекций, естествознание.*

Природознавство має довгу та цікаву історію. Вивчення її представляє не тільки великий інтерес, а й є необхідною умовою виховання всебічно розвиненої людини. У цьому сенсі виключне значення мають природничі музеї як освітні інституції, що представляють розвиток світосприйняття людини та історію природознавства.

Дослідження історії формування, становлення та розвитку музеології як науки проводяться фахівцями різних країн. Осмисленню історії музейної справи, виявленню закономірностей та можливостей узагальнень сприяє її періодизація.

Загалом під періодизацією як поняттям фахівці у галузі наукознавства розуміють поділ процесів розвитку на основі якісно відмінних один від одного періодів. Наукова періодизація будується відповідно до об'єктивних закономірностей природи та суспільства [6, 20]. Тобто, періодизація – це поділ історичного часу згідно з якісними змінами розвитку процесу, у випадку з музеологією – історичні межі музейного становлення у певному регіоні.

Для формування періодизації будь-якого розділу історичної науки перш за все необхідно визначити – що саме буде покладено в її основу, тобто встановити критерії розподілу історичних процесів на певні етапи.

Періодизації музеології та її складової – музейництва (музейної справи) – присвячено багато досліджень [9, 17, 16, 18, 19, 21, 22, 24, 27, 28, 30, 34, 36, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52 та ін.]. Вищенаведені автори мали різні, іноді суперечливі підходи до періодизації, наводили взаємовиключні доводи щодо важелів суспільного розвитку. Радянські історики музейної справи (Левикін,

Мезенцева, Разгон) та їхні колеги зі Східної Німеччини (Чіхон, Вінклер, Хельмут, Хербст, Шрайнер), Чехії (Неуступний), Словаччини (Грегорова), Болгарії (Силянська-Новікова) були прибічниками формаційної періодизації періодів у відповідності з марксистською теорією розвитку суспільства: “первобытно-общинный, рабовладельческий, феодальный, капиталистический и социалистический” періоди. Французький вчений Варен-Боан (1980) розділив розвиток музейної справи у відповідності з загальноприйнятою періодизацією історії Європи – періоди середньовічних музеїв, музеїв періоду Відродження до 1700 р., музеїв ХУІІІ сторіччя, музеїв від 1790 до 1850 рр., музеїв 1850–1950 рр., музеїв 1950–1970 рр. та музеїв від 1970 р. [48].

Своєрідну періодизацію запропонував англієць Дж. Льюїс: в її основу покладено процес переходу від колекціонування до власне музею – ранне колекціонування у країнах Азії, колекціонування доби Середньовіччя у Європі, колекціонування періоду Відродження та Просвітництва, період ранніх публічних музеїв (від ХVІ ст.) у Європі та за її межами, період розвитку музеїв у ХХ ст.[43]. У роботі 1993 р. Льюїс трохи змінив формулювання та послідовність і додав періоди колекцій королівських скарбниць, спеціалізовані приватні колекції та колекцій приватних товариств. Період виникнення музеїв включає етапи публічних колекцій (початок ХVІ ст.), перших публічних музеїв (кінець ХVІІ ст.), період музеїв часів національної ідентифікації (перша половина ХІХ ст. – середина ХІХ ст.), перший музейний бум другої половини ХІХ ст., етап переоцінки ролі музеїв у житті суспільства (перша половина ХХ ст.) та етап розвитку та нової ролі музеїв після другої світової війни [44].

З початку нинішнього століття проводяться фрагментарні дослідження теми. Сундієва запропонувала термін «протомузейна форма» для перших зібрань в історії музейництва [29]. Чувілова для розмаїття сучасних форм експонування предметів використовує термін «заклад музейного типу» [35]. Брюшкова у структурі музеєзнавства виділяє геологічне музеєзнавство [7]. Цю думку поділяє також геолог-музеєзнавець Бессуднова [4].

Розгляду історії формування природничих колекцій у країнах Європи та огляду найбільших музейних зібрань природничих колекцій у Росії присвячений підручник музеєзнавця Сотнікової [25].

У сучасних працях Ананьєва можна знайти узагальнені погляди на періодизацію музеології дослідників Західної, Центральної, Південно-Східної Європи, а також США, Канади та Японії [1, 2].

Серед дослідників протягом тривалого часу точаться дискусії щодо можливості виокремлення природничої музеології як самостійної наукової дисципліни зі своїм об'єктом та предметом досліджень. Поза увагою залишилися питання, що пов'язані з визначенням поняття «періодизація» у контексті природничої музеології, також не вироблені її критерії.

Отже, **мета** нашого дослідження полягає у висвітленні історії становлення природничих музеїв крізь призму розвитку природничих наук та розробці критерієв періодизації природничої музеології у Європі.

Наукознавці поділяють усі науки на три великі групи: природничі, технічні, суспільні [14, 32]. Також добре відомо, що існують великі розбіжності між пізнанням природничим і гуманітарним. Метою природознавства є опис та пояснення об'єкту, його характеристика з позицій позачасових принципів буття. Мета гуманітарних наук – визначення предмету як конкретно-історичного об'єкту пізнання. Природознавство, що є основою всілякого знання, безпосередньо впливало на розвиток гуманітарних наук, без використання методів природничих наук були б неможливі видатні досягнення сучасної науки про походження людини та суспільства.

В такому сенсі *природничу музеологію логічно визначити як міждисциплінарну науку, що є складовою частиною музеології і вивчає аксіологічне (ціннісне) відношення людини до природи (природниче музейництво).*

Узагальнюючи вищенаведене, насьогодні можна визначити, що **Об'єктом** дослідження природничої музеології є пам'ятки природничого походження (як

об'єкти у природньому ландшафті, так і зразки (натуралії) у музеях), а *Предметом* природничої музеології є експозиційне відображення історії розвитку життя на Землі та, відповідно, становлення природничо-наукового знання.

Розвиваючи тему дослідження, зупинимось на прикладах періодизацій, запропонованих, Грицкевичем та Гужаловським, Томіловим та Гребенніковою.

Так, Грицкевич та Гужаловський, які вивчали історію музейної справи країн світу, запропонували так звану універсальну періодизацію історії музейництва Ойкумени. Вони виокремлюють сім періодів: 1. Домузейне збиральництво у первісному суспільстві, Стародавньому Світі та Середньовіччі; 2. Виникнення музею як соціокультурного інституту (XV – кінець XVII ст.); 3. Формування музею як соціокультурного інституту (XVII – кінець XVIII ст.); 4. Музейна політика та музейництво періоду буржуазних революцій (кінець XVIII – перша половина XIX ст.); 5. Поява перших публічних музеїв (друга половина XIX – початок XX ст.); 6. Музейна політика та музейництво 1918 – 1939 рр.; 7. Музейна політика та музейництво – 1945 р. – наш час [12].

Власну періодизацію музеології запропонував Томілов. Він виділяє три періоди: 1. Донауковий період – XVI – середина XIX ст.; 2. Виникнення музеології – 1860-і рр. – 1930-і рр.; 3. Розвиток музеології – 1930-і рр. – наш час. Цей етап поділено на два підетапи: 1930–1939 рр. та друга половина 1940-х рр. – наш час.

Вчений вважає за можливе виділяти четвертий етап (?), але при цьому не дає його власного визначення, зазначаючи при цьому, що нині у музейництві широко впроваджуються комп'ютерні технології [30].

На думку Гребеннікової, історія музейництва складається з п'яти етапів: 1. Домузейне збиральництво або період становлення та еволюції протомузейних форм (Стародавній Світ, Середньовіччя); 2. Становлення музею як соціокультурного інституту суспільства – XV – XVII ст.; 3. Формування

публічного музею – XVIII – XIX ст.; 4. Становлення музеології як наукової дисципліни та диференціація музейних закладів – XX ст.; 5. Сучасний етап розвитку музеїв та закладів музейного типу [11].

Окремого дослідження потребує періодизація музеології, що була запропонована Ф. Вайдахером [9,49], вона була визнана та підтримана певними дослідниками [18 та ін.]. Автор вирізняє в історії музейної справи наступні періоди:

- домузейна епоха (від найперших ознак у Месопотамії III ст. до Р.Х. до скарбниць XIV ст.);

- протомузейна епоха (середньовічні зібрання XIV-XVII ст.);

- палеомузейна епоха (колекції бюргерів та перші публічні музеї XVII–XVIII ст.);

- мезомузейна епоха (від державних музеїв ХУІІІ ст. до музеїв першої половини ХХ ст.);

- неомузейна епоха (після закінчення другої світової війни).

Проста класифікація епох, запропонована Вайдахером, мала за основу час першої однозначної появи такої інституції як музей та систематизувала всі попередні підтвердження про збиральницьку діяльність, наближену до музею у сучасному розумінні. Разом з цим, концепція Вайдахера має досить абстрактний характер, а її прихильники не розглядають семантичне навантаження назв епох, а просто їх копіюють.

Очевидно, що наведені періодизації не позбавлені суперечностей та не мають загального підходу. Вважаємо, що універсальна періодизація світової музеології та музейництва навряд чи можлива. Так, перша періодизація більше стосується території Європи, адже виділений білоруськими дослідниками четвертий період в історії музейництва не був характерний для країн Азії, Африки, США та Австралії. Періодизація Томілова також стосується території Європи та Росії. Це ж стосується й праць Гребеннікової, Шидловського, Климишина та інших дослідників. Вайдахер зауважує, що “періодизація

музеології до XVI ст. розмита, оскільки вона залежить не лише від дефініції музеального феномену, а й від вбогих та ненадійних джерел. Періоди окреслені не лише часом, а й простором: поняття “античність”, як відомо, обмежується історією Європи та Близького Сходу*, в інших регіонах воно не набуває відповідного значення.”[9 с.62].

Нам здається правомірним при періодизації музейної справи виходити з дослідження її розвитку і специфіки, з урахуванням змін у соціальному та культурному житті суспільства. Таким чином, очевидно, що *коректною може бути періодизація музеології та музейництва на певних територіях у окреслений історичний час.*

Повертаючись до визначення етапів у розвитку природничої музеології Європи, слід підкреслити, що воно тісно пов’язано з історією природознавства та потребує окремого розгляду.

**На нашу думку, до цього регіону також необхідно включити Північну Африку (території сучасних Тунісу, Марокко, Алжиру та Єгипту).*

У XVI – XVII ст. у Європі з’являються перші трактати в галузі музейної справи (праці С. Фон Квікхеберга 1565 р. в Мюнхені, Ф.Боцці 1591 р. у Флоренції, К.Клементя 1635 р. у Ліоні, Й. Зієбмахера 1658 р. у Лейпцігу, Й.-Д. Майора 1674 р. у Кілі, Й. Рейске 1685 р. у Вольфенбюттелі) [13,1,2,40].

У цих трактатах музей визначено як «колекцію матеріалів та предметів старожитностей, які цікавлять вчених людей і керівників шкіл, предметів зібраних, поданих та зареєстрованих відповідно до наукових методів». С. Фон Квікхеберг у своєму трактаті першим у європейській музеєзнавчій думці розробив структуру «ідеального» музею, що мав складатися з восьми відділів, в яких розкривалася б історія культури людини та історія природи в межах певного регіону країни. У такому музеї вчений передбачив експонування теми, присвяченої досягненням наукової думки в галузі вивчення природничо-історичних дисциплін. Фактично вчений тим самим розробив тематико-експозиційний план музею. У 1561 р. вперше в музеєзнавчій практиці

з'являється науковий каталог музейних предметів – природничо-історичних колекцій університету міста Лейдена (Голландія) [13, 37, 38, 40, 49].

Засновник експериментальної науки Нового часу – англійський філософ Ф. Бекон у своїй праці «Похвала Грею» (1599 р.) звертає увагу на те, що будь-який науковий заклад повинен включати бібліотеку, ботанічний сад із звіринцем і ставком для риби – «універсальну модель природи, створену приватним чином, кабінету природних і створених людиною речей, хімічну лабораторію» [24,25].

В іншій праці «The New Atlantis» («Нова Атлантида»), що була видана 1627 року в описі «Соломонова будинку», філософ фактично запропонував структуру академії наук. В окремих приміщеннях вчений передбачив експонувати винаходи та скульптурні портрети винахідників. Тим самим Ф. Бекон запропонував організацію музею науки і техніки. «Є у нас дві просторі та прекрасні галереї; в одній з них виставлені зразки усіх найбільш цінних та незвичайних винаходів, в іншій – скульптурні зображення усіх великих винахідників» [8]. У цьому творі філософ також подає опис садів, городів, аптек, парків, «заповідників для тварин».

У 1621 р. датський лікар Оле (Олаф) Ворм заснував перший природничо-науковий кабінет. У Копенгагені 1655 р. вийшов з друку його каталог колекцій «Museum Wormianum, seu, Historia rerum rariorum: tam naturalium, quam artificiquae Hafniae Danorum in aedibus authoris servantur». У каталозі дослідник подав огляд відомих йому приватних колекцій у європейських країнах. Музейні предмети класифікувались за трьома царствами природи (мінерали, рослини, тварини) та artificialia (предмети штучного походження, створені людиною). У своєму заповіті Оле Ворм передав власне зібрання датському королю Фредеріку III. З 1670 р. колекції були розташовані у флігелі Морського арсеналу в Копенгагені [2, 12, 37].

У XV – XVIII ст. у країнах Європи набули поширення такі типи музеїв, як «кунсткамери».

У XVIII ст. у країнах Європи поглиблюються теоретичні розробки в галузі музейної справи. У 1704–1714 рр. У Франкфурті-на-Майні побачили світ три томи енциклопедичного видання німецького лікаря та колекціонера М.-Б. Валентині «Museum Museorum...» («Музей Музеїв...»). У 1727 р. у Лейпцігу колекціонером К.-Ф. Найкелем видано посібник «Muzeographia...» («Музеографія...»), в якому на основі вивчення музейної справи на території Німеччини розроблено одну з перших у Європі класифікацію музеїв: 1. «Schatzkammer» – зібрання предметів з дорогоцінних металів, предметів мистецтва та природничої історії. 2. «Galerie». 3. «Kunstkammer» – кабінет мистецтва, що складався з предметів декоративно-ужиткового мистецтва, кераміки, скла, а також предметів з олова, слонової кістки, медалей, монет, наукових інструментів, гіпсових зліпків та графіки. 4. «Antiquitatenkammer» – кабінет старожитностей, які походили переважно з Італії. 5. «Studio-Museum», де зберігалися книги, рукописи, папіруси, дрібна пластика. 6. «Raritätenkammer» (або «Wunderkammer») – кабінет особливого зібрання рідкісних або мистецько зроблених предметів. 7. «Naturalienkabinett» – кабінет природознавства [52].

У розвиток музейно-теоретичної думки зробив внесок також видатний шведський натураліст К.Лінней. На основі власної колекції у 1730-х рр. в Упсалі він створив природничий музей, відкритий для студентів. Він був одним з небагатьох дослідників того часу, який приділяв значну увагу розробці музейної природничої термінології. Зокрема, у 1753 р. побачив світ його трактат «Instructio musei rerum naturalium» («Інструкція про збереження природничих музейних колекцій»). У трактаті музей визнано як інститут, функціями якого є: збирання, зберігання та науково-дослідницьке вивчення матеріального досвіду людини та зразків природи. Першим у Європі К. Лінней почав вести підготовку музейних кадрів. У нього були аспіранти з різних країн, які захистили дисертації з природничого музейництва [5, 40].

У 1753 р. до новостворюваного Британського музею за заповітом лікаря сера Хенса Слоуна були передані його особисті колекції, які містили багато цікавих та рідкісних експонатів [23].

Істотним внеском у розуміння теоретичних засад музею та його функцій, проблем збереження природничої та культурної спадщини стали праці визначного діяча німецької культури доби Просвітництва та Класицизму Й.-В. Гете. У 1777 р. він розробив проект музейного показу копалень срібла та міді у м. Ільменау, він також продовжив удосконалення методик консервації природничих та антропологічних колекцій. З 1803 р. і до кінця життя Гете очолює бібліотеку, музей та факультет природознавства у Йенському університеті, а з 1815 р., отримавши посаду державного міністра Великого герцогства Саксен-Веймар-Ейзенахського, стає «керівником з нагляду за роботою безпосередніх закладів науки та мистецтва у Веймарі та Йені». Мислитель запропонував власну класифікацію музеїв: музеї мистецтв (комплексні); картинні галереї; кабінети-музеї.

Гете одним з перших у європейській музеєзнавчій думці порушив питання: на яку аудиторію має бути розрахована експозиція? Він вважав, що експозиція повинна враховувати інтереси різних вікових груп. Гете виділив методи побудови музейної експозиції (природничого профілю): за галузями знання, а далі за систематичним принципом та порівняльно-типологічний.

На шпальтах свого культурологічного часопису «Про мистецтво та старожитності на землях по Рейну та Майну» Гете увів у науку термін нім. «Museumskunde», тобто «музеєзнавство» [10, 39].

Видатний французький фізик А.-М. Ампер у своїй праці, присвяченій класифікації наук «Досвід філософії наук, або аналітичний виклад природньої класифікації усіх людських знань» (1834-1843 рр.) у другому томі виділяє археологію як наукову дисципліну, що займається вивченням походження пам'яток. У свою чергу археологія поділяється на мнемнологію та порівняльну археологію. Мнемнологія також поділяється на «mnémographie» та

«mnémiogrosie» [3, 41, 42]. Тим самим А.-М. Ампер вперше в Європі увів термін «пам'яткознавство». Це, у свою чергу, потребує перегляду усталеної точки зору у сучасній музеології, згідно з якою цей термін з'являється у 1980х рр.[16].

З другої половина XIX ст. у природознавстві продовжує відбуватися диференціація наук, що вплинуло і на розвиток природничої музеології. У своїй праці «Dialektik der Natur» («Діалектика природи») Енгельс першим у наукознавстві запропонував історичну періодизацію природознавства, яка не втратила своєї актуальності і сьогодні [31].

Підсумовуючи, можна констатувати, що виникнення природничих музеїв було вмотивоване культурно- і природничо-науковим розвитком суспільства. Перші природничі музеї не були наступниками певних прамузіїв – княжих або монастирських скарбниць, кабінетів натуралій, кунсткамер, а з'явилися як реакція на суспільні потреби та стали виявом світогляду відповідного суспільства. Вважаємо, що наявні у історичних дослідженнях терміни „передмузейне“, „протомузейне“ збиральництво, „прамузейні установи“ є тимчасовими характеристиками, а терміни „мезо-, палео-, та неомузейна“ епохи вимагають додаткового вивчення семантичного навантаження термінів. Зважаючи на наведені вище аргументи, ми пропонуємо наступну періодизацію розвитку природничої музеології для території Європи:

I. Донауковий етап:

I-1. Доба первісності- розвиток світосприйняття та формування природничих знань первісної людини;

I-2. Греко-римська доба. З'являються перші писемні відомості про пам'ятки природи у Європі;

I-3. Доба Середньовіччя – XVI ст. – поява перших природничих колекцій музейного значення.

II. Науковий етап:

II-1. Доба Відродження та Просвітництва – зародження музеології як науки та формування музейних інституцій – XV – XVII ст.;

II-2. XVIII ст. – перша половина XIX ст. – становлення природничої музеології. В цей час формується усвідомлення об'єктів природи як таких, які потребують наукового дослідження та можливого збереження для наступних поколінь;

II-3. Друга половина XIXст. – перша половина XX ст. – розвиток наукових концепцій експонування природничих колекцій;

II-4. Друга половина XX ст. – виокремлення музеєзнавчих шкіл та наукових напрямків.

Становлення природничої музеології в Україні припадає на другу половину XIX–20–30-х рр. XX ст. Саме в цей період відбувається вироблення методичних прийомів експонування, збереження та обліку природничих предметів.

Список використаних джерел

1. Ананьев В. Г. К вопросу о периодизации музеологии / В. Г. Ананьев // Вестник Челябинской гос. академии культуры и искусств. – 2013. Вып.2(34). – С. 38 – 42.
2. Ананьев В. Г. История зарубежной музеологии: Учебно-методическое пособие / В. Г. Ананьев. – Спб : Ин-т истории С.-Петербур. гос. ун-та, 2014. – 136 с.
3. Белькинд Л. Д. Андре-Мари Ампер (1775 – 1836) / Л. Д. Белькинд. – М. : Наука, 1968. – 280 с.
4. Бессуднова З. А. Геологические исследования в Музее естественной истории Московского университета, 1759 – 1930 / З. А. Бессуднова. //Очерки по истории геологических знаний ; вып. 32– М. : Наука, 2006. – 246 с.
5. Бобров Е. Г. Карл Линней. 1707 – 1778 / Е. Г. Бобров. – Л. : Наука, 1970. – 288 с.
6. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия». – Спб : «Норинт» 2001. – 1456 с.
7. Брюшкова Л. П. Коллекции геологических музеев как часть культурного наследия / Л. П. Брюшкова. – М. : Наука, 1993. – 94 с.

8. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах / Ф. Бэкон. – Второе, испр. и доп. изд. – М. : Мысль, 1977 – 1978. – Т. 1. – 567 с. – Т. 2. – 575 с.
9. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Фрідріх Вайдахер. – Львів «Літопис», 2005. – 632 с.
10. Гете И. В. Избранные сочинения по естествознанию / И. В. Гете. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 555 с.
11. Гребенникова Т. Г. Музеология: введение в профессию : учебное пособие / Т. Г. Гребенникова. – Барнаул : Изд-во АлтГУ, 2014. – 106 с.
12. Грицкевич В. П., Гужаловский А. А. История музеев мира. Учебное пособие / В. П. Грицкевич, А. А. Гужаловский. – Минск : БГУ, 2003. – 282 с.
13. Зеленко А.У. Детские музеи в Северной Америке /А.У. Зеленко. – М.: Работник прпосвещения, 1925. – 232 с.
14. Кедров Б. М., Юдин Б. Г. Классификация наук / Б. М. Кедров, Б. Г. Юдин // Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 7-е изд. перераб. и доп. – М. : Республика, 2001. – С. 247 – 248.
15. Кепін Д. Музеєфікація об'єктів археологічної спадщини в Європі: на прикладі пам'яток первісної культури / Дмитро Кепін. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2005. – 176 с.
16. Кепин Д. В. Памятниковедческие исследования в Украине / Д. В. Кепин // Актуальные проблемы источникововедения : материалы III Международной научно-практической конференции, Витебск, 8-9 октября 2015 г. / – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. – С. 96 – 98.
17. Климишин О.С. Сучасні проблеми природничої музеології /О.С. Климишин // Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2010. – Вип. 26. – С. 3–14.
18. Климишин О. С., Шидловський І. В. Історія становлення природничих музеїв / О.С. Климишин, І.В. Шидловський // Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2010. – Вип. 30. – С. 23–30.
19. Кулемзин А.М. Мировоззренческие аспекты музееведения / А.М. Кулемзин // Вестник Кемеровского Государственного университета. – 2012. – № 18. – С. 27 – 33.
20. Периодизация // Большая Советская энциклопедия / – Т. 19: – М. : Советская энциклопедия, 1970 – 1978. – С. 412.
21. Разгон А.М. Музееведение как научная дисциплина / А.М. Разгон // Музееведение. – М., 1988. – С. 18.
22. Сапанжа О. С. Музеология: историография и методология: Учебное пособие / О. С. Сапанжа. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2014. – 111 с.
23. Сокровища Британского музея / сост. Фрэнк Фрэнсис. – М. : Планета, 1984. – 320 с.
24. Сотникова С. И. Музеология: Пособие для вузов / С. И. Сотникова. – М. : Дрофа, 2004. – 192 с.
25. Сотникова С. И. Естественноисторическая музеология / С.И. Сотникова. – Томск : Изд-во Томского университета, 2011. – 304 с.

26. Станюкович Т.В. Кунсткамера Петербургской Академии наук / Т.В. Станюкович. – М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1953. – 240 с.
27. Странски З. Музеологията като наука / З. Странски // Музеи и паметници на културата. – 1979. - № 1. – С. 2 – 30.
28. Сундиева А. А. История музейного дела как составная часть музеологии / А. А. Сундиева // Музейное дело России. – М. : Изд-во «ВК», 2003. – С. 11 – 34.
29. Сундиева А.А. Протомузейные формы в российской культуре / А. А. Сундиева // Обсерватория культуры. – 2005. - № 3. – С. 74 – 77.
30. Томилов Н.А. Музеология как отрасль знаний : избранные лекции для студентов высших учебных заведений / Н.А. Томилов. – Омск : Изд. дом «Наука», 2012. – 100 с.
31. Энгельс Ф. Диалектика природы / Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1982. – 359 с.
32. Філософський словник. – Друге вид., перероб. і доп. / за ред. члена-кор. АН СРСР, академіка АН УРСР В. І. Шинкарука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
33. Философия. Основные идеи и принципы. – М.: Политиздат, 1990. – 368 с.
34. Шидловський І.В. Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України / І. В. Шидловський. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – 112 с.
35. Чувилова И. Классификация музеев и проблемы наследия / И. Чувилова // Музей. – 2009. – № 5. – С. 20 – 25.
36. Усенко П.С. Становлення музеологічної дисципліни: історико-історіографічний аспект (від пізнього Відродження до кінця ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 / Усенко П. С. – Дніпропетровський нац. університет ім.Олесья Гончара, 2013. – 20 с.
37. Юренева Т. Ю. Западноевропейские естественно-научные кабинеты XVI – XVII веков / Т. Ю. Юренева // Вопросы истории естествознания и техники. – 2002. - № 4. – Вып. 23. – С. 765 – 786.
38. Юренева Т. Ю. Музей в мировой культуре / Т. Ю. Юренева. – М. : «Русское слово-РС», 2003. – 536 с.
39. Goethe's Sämmtliche Berufe in fundvierzig Banden / Goethe. – Leipzig : Philipp Reclam jun, S. A., 1858. – Bd. 35. – 150 s. – Bd. 36. – 106 s. – Bd. 37. – 232 s.
40. Gregorová A. Múzeá a múzejníctvo / A. Gregorová. – Martin : Matica Slovenská, 1984. – 308 s.
41. Essai sur la Philosophie des Sciences ou exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaines par Andrè-Marie Ampère. – Paris, Chez Bachelier, imprimeur – libraire pour les Sciences, Quai des Augustins, n 55, 1837. – 126 p.

42. Essai sur la Philosophie des Sciences ou exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaines par Andrè-Marie Ampère, Seconde partie. – Paris : Bachelier, libraire – éditeur, qua : des Augustins, 55, 1843. – 287 p.

43. Lewis G.D. Collections, collectors and museum. A brief world survey. / G.D. Lewis. – London: Ed. J.M.Thompson, 1984. –P. 7-23.

44. Lewis G.D. Museum / G.D. Lewis. // The new Encyclopaedia Britannica/Macropedia. – 1993. –Vol.24. – P. 482–485.

45. Peter van Mensch. Toward a methodology of museology (PhD thesis) [Электронный ресурс] / van Mensch Peter // Unsversity of Zagreb. – 1992. – Режим доступа до ресурсу: [www.emuzeum.cz/admin/files/ Peter-van-Mensch –dissertace.pdf](http://www.emuzeum.cz/admin/files/Peter-van-Mensch-dissertace.pdf).

46. Schreiner K. Museologische Termini. H 4. Auswahl. – Neubrandenburg, 1982. – 84 P.

47. Schreiner K. Fundamentals of museology. On the theory and methodology of collecting, preserving, decording and utilizing musealia: Booklet six. – Waren, 1985. – 95 P.

48. Varin-Bohan de H. Museum / H. deVarin-Bohan. // The new Encyclopaedia Britannica, 15th ed.. – 1980. – P. 659–661.

49. Waidacher F. Príručka všeobecnej muzeológie / F. Waidacher. – Bratislava : Slovenské narodné museum – Národné múzejné centrum, 1999. – 480 s.

50. Wittlin A. S. Museum. In search of usable future. / A. S. Wittlin. – Cambridge, Maas: The MIT Press, 1970. – P.75-220.

51. Wittlin A. S. Museum. / A. S. Wittlin. // Encyclopaedia Americana. Int.edition. - Danburu:Gloria Inc. – 1992. – P. 659–661.

52. Żygulski Z. J. Muzea na świecie : wstęp do muzealnictwa / Z. J. Żygulski. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe (PWN), 1982. – 216 s.

References

1. Anan'ev, V.G. (2013). *K voprosu o periodizacii muzeologii*. [To the question of the periodization of museology]. *Vestnik Cheljabinskogo gos. akademii kul'tury i iskusstv*. [Bulletin of the State Academy of Culture and Arts]. 2(34), 38–42. [in Russian].

2. Anan'ev, V.G. (2014). *Istorija zarubezhnoj muzeologii : Uchebno-metodicheskoe posobie* [The history of foreign museology. Textbook]. Spb : In-t istorii S.-Peterb. gos. Un-ta. [St. Petersburg, Institute of History of St. Petersburg State University]. 1–136. [in Russian].

3. Bel'kind, L.D. (1968). *Andre-Mari Amper (1775 – 1836)*. Moscow: Nauka. 1–280. [in Russian].

4. Bessudnova, Z.A. (2006). *Geologicheskie issledovanija v Muzee estestvennoj istorii Moskovskogo universiteta, 1759 – 1930. Oчерki po istorii geologicheskijh znaniij* [Geological research in the Museum of Natural History of Moscow University,

1759 – 1930. Essays on the history of geological knowledge]. Moscow: Nauka, 32. 1–246. [in Russian].

5. Bobrov, E.G.(1970). *Karl Linnej. 1707 – 1778* [Karl Linney]. Nauka, 1–288. [in Russian].

6. Prohorov, A.M. *Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' gl. red.* [Large Encyclopaedic Dictionary]. *Nauchnoe izd-vo «Bol'shaja Rossijskaja jenciklopedija».* – Spb : «Norint»[M.: Scientific Publishing House “The Great Russian Encyclopedia”. - St. Petersburg: "Norint"]. Moscow, 1–1456. [in Russian].

7. Brjushkova, L.P. (1993). *Kollekcii geologicheskikh muzeev kak chast' kul'turnogo nasledija* [Collections of geological museums as part of cultural heritage]. Moscow: Nauka, 1–94.[in Russian].

8. Bjekon, F. (1977). *Sochinenija v dvuh tomah* [Essays in two volumes]. Moscow: Mysl'. V1, 1–567. V 2, 1–575. [in Russian].

9. Vajdaher, F. (2005). *Zagal'na muzeologija: Posibnik* [General museology Textbook]. L'viv. Litopis, 1–632. [in Ukrainian].

10. Gete, I.V. (1957). *Izbrannye sochinenija po estestvoznaniju* [Selected works on natural science]. Moscow: Pub. AN SSSR, 1–555. [in Russian].

11. Grebennikova, T.G. (2014). *Muzeologija: vvedenie v professiju : uchebnoe posobie* [Museology: an introduction to the profession: Textbook]. Barnaul: Pub. AltGU, 1–106. [in Russian].

12. Grickevich, V.P., Guzhalovskij, A.A. (2003). *Istorija muzeev mira. Uchebnoe posobie.* [History of museums in the world. Textbook]. Minsk: BGU, 1–282. [in Russian].

13. Zelenko, A.U. (1925). *Detskie muzei v Severnoj Amerike.* [Children's Museums in North America]. Moscow: Rabotnik prposveshhenija, 1–232. [in Russian].

14. Kedrov, B.M., Judin, B.G. (2001). *Klassifikacija nauk.* [Classification of sciences]. *Filosofskij slovar' pod red. I.T. Frolova* [Philosophical dictionary ed. I.T. Frolova]. Moscow: Respublika, 247–248. [in Russian].

15. Kepin, D. (2005). *Muzeiefikatsiia ob'iektiv arkeolohichnoi spadshchyny v Yevropi: na prykladi pam'iatok pervisnoi kutury.* [Museification objects of archaeological heritage in Europe: the case of monuments of primitive culture]. Kyiv: *Tsentr pam'iatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK* [Center NAS of Ukraine and monuments UTOPIK]. 1– 76. [in Ukrainian].

16. Kepin, D.V. (2015). *Pamjatnikovedcheskie issledovanija v Ukraine* [Monuments and Studies in Ukraine]. *Aktual'nye problemy istochnikovedenija : materialy III Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoi konferencii, Vitebsk, 8-9 oktjabrja 2015 g.* [Actual problems of source study: materials of the III International Scientific and Practical Conference, Vitebsk, October 8-9, 2015.Vitebsk : VGU P. M. Masherova. 96–98. [in Russian].

17. Klymyshyn, O.S. (2010). *Suchasni problemy pryrodnychoi muzeolohii.* [Modern Problems of Natural museology]. *Naukovi zapysky Derzhavnoho*

pryrodoznavchoho muzeiu. [Scientific notes the State Natural History Museum]. Lviv. V.26, 3–14. [in Ukrainian].

18. Klymyshyn, O.S., Shydlovskiy, I.V. (2010). *Istoriia stanovlennia pryrodnychych muzeiv*. [The history of natural science museums]. *Naukovi zapysky Derzhavnoho pryrodoznavchoho muzeiu*. [Scientific notes the State Natural History Museum]. Lviv. V.30, 23–30. [in Ukrainian].

19. Kulemzyn, A.M. (2012). *Myrovozzrencheskye aspekty muzevedenyia*. [World outlook aspects of museology]. *Vestnyk Kemerovskoho Hosudarstvennoho unyversyteta*. [Bulletin of the Kemerovo State University]. V.18, 27–33. [in Russian].

20. (1970–1978). *Periodizaciya. Bol'shaja Sovetskaja jenciklopedija* [Periodization. Great Soviet Encyclopedia]. Moscow. V.19, 412. [in Russian].

21. Razgon, A.M. (1988). *Muzevedenie kak nauchnaja disciplina*. [Museology as a scientific discipline]. Moscow. 18. [in Russian].

22. Sapanzha, O.S. (2014). *Muzeologija: istoriografija i metodologija: Uchebnoe posobie*. [Museology: historiography and methodology: Textbook]. St. Petersburg: Pub. RGPU im. A.I. Gercena, 1–111. [in Russian].

23. (1984). *Sokrovishha Britanskogo muzeja*, sost. Frjenk Frjensis. [Treasures of the British Museum, comp. Frank Francis]. Moscow: Planeta, 320. [in Russian].

24. Sotnikova, S.I. *Muzeologija: Posobie dlja vuzov*. [Museology: A Handbook for Universities]. Moscow: Drofa, 1–192. [in Russian].

25. Sotnikova, S.I. (2011). *Estestvennoistoricheskaja muzeologija*. [Natural History Museumology]. Tomsk: Tomsk University Publishing House, 1–304. [in Russian].

26. Stanjukovich, T.V. (1953). *Kunstkamera Peterburgskoj Akademii nauk*. [Kunstkammer of the Petersburg Academy of Sciences]. Moscow: Pub. AN SSSR, 1–240. [in Russian].

27. Stranski, Z. (1979). *Muzeologijata kato nauka*. [Museology as a science]. *Muzei i pametnici na kulturata*. [Museum and monuments of culture]. 1, 2–30. [in Bulgarian].

28. Sundieva, A.A. (2003). *Istorija muzejnogo dela kak sostavnaja chast' muzeologii*. [History of museum business as an integral part of museology]. *Muzejnoe delo Rossii*. [Museum business of Russia]. Moscow: Pub. VK, 11–34. [in Russian].

29. Sundieva, A.A. (2005). *Protomuzejnye formy v rossijskoj kul'ture*. [Protozoic forms in Russian culture]. *Observatorija kul'tury*. [Observatory of Culture]. 3, 74–77. [in Russian].

30. Tomilov, N.A. (2012). *Muzeologija kak otrasl' znaniy : izbrannye lekicii lja studentov vysshih uchebnyh zavedenij*. [Museology as a branch of knowledge: selected lectures for students of higher educational institutions]. Omsk: Ed. house Nauka, 1–100. [in Russian].

31. Jengel's, F. (1982). *Dialektika prirody*. [Dialectics of Nature]. Moscow: Politizdat, 1–359. [in Russian].

32. (1986). *Filosofskiy slovnyk*. [Philosophical Dictionary, ed. V.I. Shynkaruk.] Kyiv: Pub. URE, 1–800. [in Ukrainian].

33. (1990). *Filosofija. Osnovnye idei i principy*. [Philosophy. Basic ideas and principles]. Moscow: Politizdat, 1–368. [in Russian].
34. Shydlovskiy, I.V. (2012). *Istoriia muzeinoi spravy ta zoolohichnykh muzeiv universytetiv Ukrainy*. [History museology and Zoological Museum of the University Ukraine]. Lviv: Ivan Franko LNU, 1–112. [in Ukrainian].
35. Chuvilova, I. (2009). *Klassifikacija muzeev i problemy nasledija*. [Classification of museums and heritage problems]. *Museum*, 5, 20–25. [in Russian].
36. Usenko, P.S. (2013). *Stanovlennia muzeolohichnoi dystsypliny: istoryko-istoriohrafichniy aspekt (vid piznoho Vidrodzhennia do kintsia XX st.) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : spets. 07.00.06*. [The formation muzeology discipline of historical and historiographical aspect (of the late Renaissance to the end of the XX century.): Abstract. Dis. for obtaining Sciences. degree PhD. specials. 07.00.06]. Dnipropetrovsk: Oles Gonchar St. University, 1–20. [in Ukrainian].
37. Jureneva, T.Ju. (2002). *Zapadnoevropejskie estestvenno-nauchnye kabinyety XVI – XVII vekov*. [Western European science natural history rooms of the XVI – XVII centuries. *Voprosy istorii estestvoznaniia i tehniki*. [J. Questions of the history of natural science and technology]. 4, 23, 765–786. [in Russian].
38. Jureneva, T.Ju. (2003). *Muzej v mirovoj kul'ture*. [Museum in world culture]. *Russkoe slovo-RS*. [Russian word-RS]. Moscow. 1–536. [in Russian].
39. (1858). Goethe's Sämmtliche Berufe in fundvierzig Banden, Goethe. – Leipzig : Philipp Reclam jun, S.A., 35, 1–150. 36, 1–106. 37, 1–232. [in German].
40. Gregorová, A. (1984). *Múzeá a múzejníctvo*. Martin : Matica Slovenská, 1–308. [In Slovenian].
41. (1837). *Essai sur la Philosophie des Sciences ou exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaines par Andrè-Marie Ampère, Chez Bachelier, imprimeur – libraire pour les Sciences, Quai des Augustins, Paris*. 55, 1–126. [in French].
42. (1843). *Essai sur la Philosophie des Sciences ou exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaines par Andrè-Marie Ampère, Seconde partie: Bachelier, libraire – éditeur, qua : des Augustins, Paris*. 55, 1–287. [in French].
43. Lewis, G.D. (1984). *Collections, collectors and museum. A brief world survey*. London: Ed.J.M. Thompson. 7–23. [in English].
44. Lewis, G.D. (1993). *Museum*. The new Encyclopaedia Britannica. Macropedia. Vol.24, 482–485. [in English].
45. Peter van Mensch. (1992) .*Toward a methodology of museology* (PhD thesis). University of Zagreb. Retrieves from [http: www.emuseum.cz/admin/files/Peter-van-Mensch – dissert.pdf](http://www.emuseum.cz/admin/files/Peter-van-Mensch-dissert.pdf). [in English].
46. Schreiner, K. (1982). *Museologische Termini*. H 4. Auswahl. Neubrandenburg, 1–84. [in German].

47. Schreiner, K. (1985). Fundamentals of museology. On the theory and methodology of collecting, preserving, decording and utilizing musealia: Booklet six. Waren, 1–95. [in English].

48. Varin-Bohan, de H. Museum. (1980). The new Encyclopaedia Britannica, 15th ed. 659–661. [in English].

49. Waidacher, F. (1999). Průručka všeobecnéj muzológie. Bratislava: Slovenské narodné museum. Národné múzejné centrum, 1–480. [In Slovak].

50. Wittlin, A.S. (1970). Museum. In search of usable future. Cambridge, Maas: The MIT Press, 75–220. [in English].

51. Wittlin, A.S. (1992). Museum. Encyclopaedia Americana. Int.edition. Danburu: Gloria Inc, 659–661. [in English].

52. Żygulski, Z.J. (1982). Muzea na świecie : wstęp do muzealnictwa. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe (PWN), 1–216. [in Polish].

Рецензенти:

Клапчук С.М., д.і.н., професор

Пилипчук О.Я., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 31.05.2017 р.